СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Проф. д-р Атанас Атанасов – Зам. ректор „Научноизследователска дейност и развитие на кадрите“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Атанас Атанасов
Членове:
Проф. д-р Анета Денева
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Галина Чиприянова
Full Professor Carlos Coelho, PhD
Full Professor Jan Polowczyk, PhD
Full Professor Тадија Ђукић, PhD
Assoc. Prof. Tatiana Manasterska, PhD

НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ

Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2522-2 - Печатно
ISBN 978-954-23-2523-9 - Онлайн

СЪДЪРЖАНИЕ

ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

ОБЕКТ, ЦЕЛ И РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА СЪВРЕМЕННОТО НАЦИОНАЛНО СТОПАНСТВО
Проф. д.ик.н Росица Чобанова 7

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ
Проф. д-р Андрей Захариев, докт. Илиан Илчев 15

PARALLEL ANALYSIS OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE LARGE LISTED COMPANIES FROM THE TOURISM SECTOR
Prof. Stefan Simeonov, PhD, PhD student Alexey Gudev 22

МОДЕЛЪТ ЗА АНАЛИЗ „ДЮ ПОНТ“ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОЦЕНКА НА ДЕЙНОСТТА НА ЖИВОТОЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 32

ЗА ЛИПСВАЩАТА ВРЪЗКА МЕЖДУ ДАНЪЧНАТА АВТОНОМНОСТ НА ОБЩИНИТЕ И МЕСТНАТА СТОПАНСКА АКТИВНОСТ
Доц. д-р Людмил Найденов 41

ВЛИЯНИЕ НА НАРАСТВАЩАТА ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ЖИВОТ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ГРАЖДАНИ ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ
Доц. д-р Николай Нинов 49

ПАЗАРНИ ОСОБЕНОСТИ НА ПРОМЯНАТА НА УЧАСТИЕТО НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ВЪВ ФОНДОВЕТЕ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 58

ПРОБЛЕМИ В РАЗВИТИЕТО НА ЗАСТРАХОВАНЕТО „КАСКО НА МПС“ НА БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Доц. д-р Румен Ерусалимов 66

РОЛЯТА НА ВИСШЕТО ИКОНОМИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ФОРМИРАНЕТО И ПОВИШАВАНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНАТА ГРАМОТНОСТ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 73

АНАЛИТИЧЕН ПРЕГЛЕД НА ТОП 10 НА HEALTHTECH СТАРТЪПИТЕ В БЪЛГАРИЯ (СПОРЕД КЛАСАЦИИТЕ НА TRACXN)
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 80

РАЗВИТИЕ И СЪСТОЯНИЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО В УНИВЕРСАЛЕН ПЕНСИОНЕН ФОНД В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 91

ПАЗАРЪТ НА ТРУДА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД УМЕНИЯТА НА РАБОТНАТА СИЛА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 100

СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИ ПРЕДПРИЯТИЯ ЧРЕЗ ALTMAN'S Z-SCORE МОДЕЛ
Ас. д-р Силвия Заркова 105

АНАЛИЗ НА СТРУКТУРАТА НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ НА БАНКОВИЯ СЕКТОР В КОНТЕКСТА НА РЕГУЛАТОРНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ БАЗЕЛ III
Д-р Беатрис Любенова 111

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПАРАМЕТРИ НА ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР - СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Докт. Васил Василев 123

ШОКОВИ ВЪЗДЕЙСТВИЯ НА ПАНДЕМИЯТА ВЪРХУ ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА В БЪЛГАРИЯ И ЕС – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Горян Милев 131

ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ И ЕВОЛЮЦИЯ НА ДАНЪЧНАТА ОСНОВА В АГРАРНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Ивайло Здравков 141

СЪСТОЯНИЕ НА ГЛОБАЛНИЯ ПАЗАР НА НЕДВИЖИМИ ИМОТИ - ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Докт. Пламен Илиев 150

ИКОНОМИЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ ЗА ДЪРЖАВНАТА НАМЕСА: МОДЕЛИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ И COVID-19
Докт. Станислав Младенов 159

РЕГИОНАЛНА КОНВЕРГЕНЦИЯ И ДИВЕРГЕНЦИЯ НА ЦЕНОВИТЕ РАВНИЩА НА НЕДВИЖИМИТЕ ИМОТИ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ТЕНДЕНЦИИ
Докт. Цондю Цондев 169

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ПРИХОДИ В ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА
Проф. д-р Атанас Атанасов 183

NEAR-EXACT DISTRIBUTIONS AND FINITE FORM REPRESENTATIONS: PROBLEMS THEY CAN SOLVE
Full Professor, Ph.D. & Hab., Carlos A. Coelho 190

НОРМАТИВНАТА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ОТНОСНО ОПОВЕСТЯВАНЕТО НА НЕФИНАНСОВА ИНФОРМАЦИЯ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА НАДЕЖДНА ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА БАНКИТЕ
Доц. д-р Венцислав Вечев 198

SUSTAINABILITY REPORTING CHALLENGES IN THE CONTEXT OF CHANGES IN ACCOUNTING LEGISLATION
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD,
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD 204

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова 211

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОТЧИТАНЕ НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ ПО ДОГОВОРИ ЗА СТРОИТЕЛСТВО
Доц. д-р Диана Крумова 218

COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL INCLUSION IN ROMANIA, BULGARIA, AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH THE FINANCIAL INCLUSION INDEX OF TRADITIONAL AND FINTECH SERVICES
Assoc. Prof. Eduard Hîrbu, PhD, Hîrbu Ana 226

ИКОНОМИЧЕСКИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 235

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА СЕЗОННИТЕ КОЛЕБАНИЯ В ПОСЕЩЕНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В ЧУЖБИНА
Доц. д-р Пламен Петков, докт. Пламена Колева 247

ДОКЛАДВАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА НА БИЗНЕСА – СЪДЪРЖАНИЕ И АКТУАЛНИ НАСОКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова 257

ПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ПРИЕМА НА СТУДЕНТИ ПО АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ И ИКОНОМИКА ЗА УЧЕБНАТА 2023 – 2024 ГОДИНА В Р БЪЛГАРИЯ
доц. д-р Росица Колева 266

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ОДИТОРСКИТЕ УСЛУГИ В УСЛОВИЯТА НА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 272

ОБЕЗЦЕНКА НА ВЗЕМАНИЯТА ОТ ПРОДАЖБИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Слави Генов 280

ВЛИЯНИЕ НА ДАНЪЧНИТЕ НЕСЪОТВЕТСТВИЯ ВЪРХУ ФИСКАЛНАТА СТАБИЛНОСТ
Гл. ас. д-р Жельо Желев 288

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПОСЛЕДИЦИ ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СТАНДАРТ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ 9 В МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ КОРПОРАЦИИ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Гл. ас. д-р Кирил Димитров 296

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ОБРАЗОВАНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В КОНТЕКСТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 302

НЕЗАВИСИМОСТТА НА ОДИТНИТЕ КОМИТЕТИ И ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ
Докт. Румен Гъбов 308

АНАЛИЗ НА КЛЮЧОВИ АСПЕКТИ ОТ ОРГАНИЗАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА НАЦИОНАЛНИЯ СТАТИСТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
Докт. Цветозария Гатева 316

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ, ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

DIGITAL THREAT ANALYSIS
Professor Serghei Ohrimenco DSc, Associate Professor Lucia Gujuman, PhD, Valeriu Cernei 329

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПОДБОРА НА ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ В БЪЛГАРСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Проф. д-р Галина Захариева, докт. Маргарита Николова 336

GENERATION Z IN POLAND AND BULGARIA: CORE VALUES AND LIFE PRIORITIES
Prof. UEP. dr hab. Dariusz Nowak, Assist. Prof. Aleksandar Lichev, PhD, Szymon Nowak..... 344

СЪВРЕМЕННОТО УПРАВЛЕНИЕ НА МАРКЕТИНГОВИЯ ПЕРСОНАЛ – СПЕЦИФИКА И ПРОБЛЕМНИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Ваня Григорова 352

ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ И РАБОТА В МРЕЖИ
Доц. д-р Евелина Парашкевова, Доц. д-р Маргарита Шопова..... 360

POSITIVE ASPECTS AND CHALLENGES OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS
Assoc. Prof. Natalia Marinova, PhD..... 368

УСТОЙЧИВО ВНЕДРЯВАНЕ НА ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОЕКТ №: 2022-1-BG01-KA220-VET-000089399 „ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТ НА МСП В СЕКТОРА ХОРЕКА ЗА ЕФЕКТИВНО УСВОЯВАНЕ НА ЗНАНИЯ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ (HORECA 5.0)“
Доц. д-р Христо Сирашки..... 375

ИНТЕРЕСИ И МОТИВАЦИОННИ НАГЛАСИ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА МЕНИДЖЪРА
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева..... 382

РОЛЯТА НА СОЦИАЛНИТЕ МЕДИИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА: ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА БИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова 388

ОСОБЕНОСТИ НА МЕЖДУЛИЧНОСТНИТЕ КОНФЛИКТИ В ОРГАНИЗАЦИИТЕ И ТЯХНОТО РАЗРЕШАВАНЕ
Гл. ас. д-р Милен Динков..... 396

СЪЩНОСТ И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов..... 404

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПЪТЯ НА КЛИЕНТА
Ас. д-р Стелиана Василева 412

PROTECTION OF DOCUMENT-CENTRIC SYSTEMS FROM DIGITAL THREATS
Assistant Ghenadie Belinschi 420

ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ГЪВКАВА МЕТОДОЛОГИЯ (SCRUM) НА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Д-р Андрей Йорданов 426

ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

УСТРОЙСТВО НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ – ОСОБЕНОСТИ, РЕГЛАМЕНТИ, ПРОБЛЕМИ
Проф. д-р Гена Велковска 437

КОНЦЕПТУАЛЕН МОДЕЛ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 446

AN ANALYSIS OF THE CURRENT STATE AND DEVELOPMENT CHALLENGES OF RETAIL AND WHOLESALE BUSINESSES IN UKRAINE
Prof., Doctor of Economics, Olena Khadzhynova, Assoc. Prof., Candidate of Economic Sciences, Larysa Kapranova, Ph. D., Roman Sharanov 456

НЯКОИ ПРАВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ ПРИ МЕНИДЖМЪНТА НА СТОПАНСКИТЕ ДВОРОВЕ
Доц. д-р Валери Велковски..... 462

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ АГРАРЕН СЕКТОР
Доц. д-р Виолета Блажева **473**

ЕКО-ЕФЕКТИВНИ СТРАТЕГИИ
Доц. д-р Елена Йорданова **478**

INNOVATION AND INDUSTRY 5.0 – SOME CONNECTIONS AND OPPORTUNITIES
Assoc. Prof., Iskra Panteleeva, PhD **483**

OPPORTUNITIES FOR INDUSTRIAL BUSINESS DEVELOPMENT THROUGH TECHNOLOGICAL INNOVATIONS
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD, PhD Student Kalin Borisov **491**

ПРОМОТИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ ЧРЕЗ ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ
Доц. д-р Любка Илиева **499**

ЛОГИСТИЧНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ФИРМАТА, ОРГАНИЗА-ЦИОННАТА ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСКАТА АКТИВНОСТ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИВОВАРНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Доц. д-р Сергей Найденов **506**

ПРОУЧВАНЕ НА РЕЛАЦИЯТА МЕЖДУ ДИГИТАЛНИТЕ УМЕНИЯ ЗА ПАЗАРУВАНЕ И РАЗПОЛАГАЕМИТЕ ДОХОДИ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Симеонка Петрова **516**

ИКОНОМИЧЕСКАТА СОЦИОЛОГИЯ В КОНТЕКСТА НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ 21 ВЕК
Гл. ас. д-р Ваня Ганева **522**

TRANSFORMATION OF CONSUMER ONLINE PURCHASING BEHAVIOUR IN THE EUROPEAN UNION
Head Assist. Prof. Zoya Ivanova, PhD **529**

METHODS FOR GENERATING INNOVATIONS IN BULGARIAN ENTERPRISES
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, Ph.D. **537**

РОЛЯ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 545

БАРИЕРИ ПРЕД ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ В МАЛКИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докт. Виктор Маринов 551

HUMAN RESOURCES IN THE AGE OF DIGITALIZATION
PhD Student Denitsa Gharkova-Zaharieva 557

ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ И ЕВОЛЮЦИЯ НА ДАНЪЧНАТА ОСНОВА В АГРАРНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА

Докт. Ивайло Здравков[1]

Резюме: *Обект на изследване е аграрния сектор в Република България, а негов предмет икономическите показатели и развитието на данъчната основа за акумулиране на бюджетни приходи от земеделие в България. Целта на изследването е да приведе емпирични свидетелства чрез икономически показатели и анализ в подкрепа на утвърждаването на аграрния сектор като формиращ брутна добавена стойност и данъчна основа за генериране на приходи в държавния бюджет на Република България. За 2023 г. аграрният стокообмен на България достига 14,112 млрд. евро при положително салдо от +12,1%.*

Ключови думи: *аграрен сектор, брутна добавена стойност, данъчна основа, постепидемично възстановяване*
JEL: E23, H25, Q14, Q17
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.17

ECONOMIC INDICATORS AND EVOLUTION OF THE TAX BASE IN THE AGRICULTURAL SECTOR IN BULGARIA - EMPIRICAL EVIDENCE

PhD Student Ivaylo Zdravkov

Abstract: *The object of research is the agrarian sector in the Republic of Bulgaria, and its subject is the economic indicators and the development of the tax base for accumulating budget revenues from agriculture in Bulgaria. The purpose of the research is to provide empirical evidence through economic indicators and analysis in support of the affirmation of the agrarian sector as forming gross added value and tax base for generating revenues in the state budget of the Republic of Bulgaria. For 2023, Bulgaria's agricultural trade will reach 14.112 billion euros with a positive balance of +12,1%.*

Key words*: agricultural sector, gross added value, tax base, post-epidemic recovery*
JEL: E23, H25, Q14, Q17
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.17

[1] d060224107@uni-svishtov.bg, СА „Д. А. Ценов“, катедра „Финанси и кредит“.

1. Въведение

През последните години в системата на финансовото управление на земеделския производител все по-голямо внимание се отделя на проблемите на паричните потоци, които оказват съществено влияние върху крайните резултати от нейната икономическа дейност. Паралелно следва да се отбележи, че теоретичната концепция за паричния поток на земеделския производител като самостоятелен обект на финансовия мениджмънт все още продължава да във фокуса на изследвания в българската научната периодика, както и в чуждата литература в областта на финансовия мениджмънт. Не случайно във всички фундаментални учебници по финансов мениджмънт, независимо дали става дума за автори от Европа, Северна Америка или Азия управлението на паричните потоци заема все по-голямо място като проблем и област от компетенции. Ако трябва да се направи връзка между националния оборот на паричните потоци и този на корпоративно ниво, може да се изведе заключение за паралелно субординиране на втория в първия, но и за нарастващ брой рискови фактори, които правят от интернационалното управление на паричните потоци нова и може би най-предизвикателна област на финансово познание и компетентност. На тази основа за обект на изследване се определя сектор „Земеделие“ в Република България, а за негов предмет икономическите показатели и развитието на данъчната основа за акумулиране на бюджетни приходи от земеделие в България. Целта на изследването е да приведе емпирични свидетелства чрез икономически показатели и анализ в подкрепа на утвърждаването на сектор „Земеделие“ като формиращ брутна добавена стойност и данъчна основа за генериране на приходи в държавния бюджет на Република България.

2. Парични потоци и брутна добавена стойност в сектор „Земеделие“

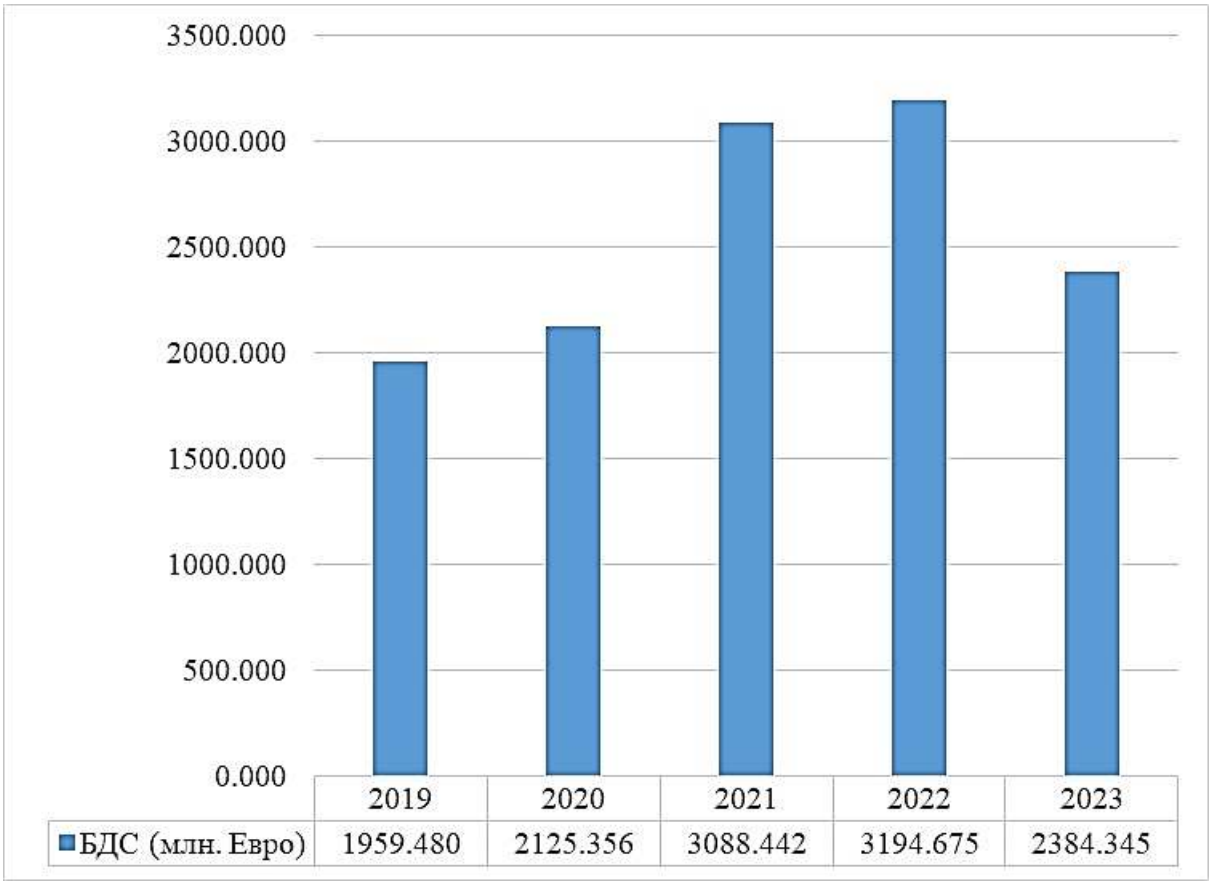
Паричните потоци на земеделския производител във всичките им форми и видове, несъмнено са най-важния обект на финансовия мениджмънт, пряко свързан с проблема за ликвидността и кредитоспособността. Това се дължи на факта, че паричните потоци пряко кореспондират с измененията в активните и пасивните позиции в баланса на земеделския производител и формират особени взаимоотношения с фиска по повод ежемесечното приключване на дневника по ДДС, както и всички останали фискални експозиции, обхващащи практически всички аспекти икономическа дейност на земеделския производител (Zahariev, 2022). Ето защо е логично да се изкаже становището, че паричният поток е изразител на „финансово здраве” на стопанския организъм на дружествата и неговите флуктуации и пулсации зареждат и експанзират активността на земеделския производител в нейната основна, финансова и инвестиционна дейност. Професионалния подход към организацията на паричните потоци на дружествата са най-важният симптом на нейното „финансово здраве” и дават важна аналитична информация

на банките и бизнес-партньорите са перспективата за растеж пред дружеството и постигането на целите пред неговия мениджмънт във всичките му аспекти (Лилова, Р., Захариев, А., Кръстев, Л. и колектив, 2021).

Познаването и прилагането на съвременните принципи, механизми и методи за ефективно управление на паричните потоци от икономическите оператори в сектора позволява да се осигури преход на земеделския производител към ново качество на развитие и управление. Това ново качество обаче е обект на контролния надзор на ДФ „Земеделие“ и НАП, доколкото разнообразието от парични потоци в рамките на европейските политики за подпомагане, може да формира среда за „уредено от закона“ редуциране на данъчни плащания. При всички обстоятелства обаче икономическите оператори в аграрния сектор са равни пред данъчните закони по отношение облагането на оборотите и доходите.

Като свидетелство за постепидемично възстановяване на националната икономика може да фокусираме внимание върху показателите за брутна добавена стойност и тяхната структура по икономически сектори.

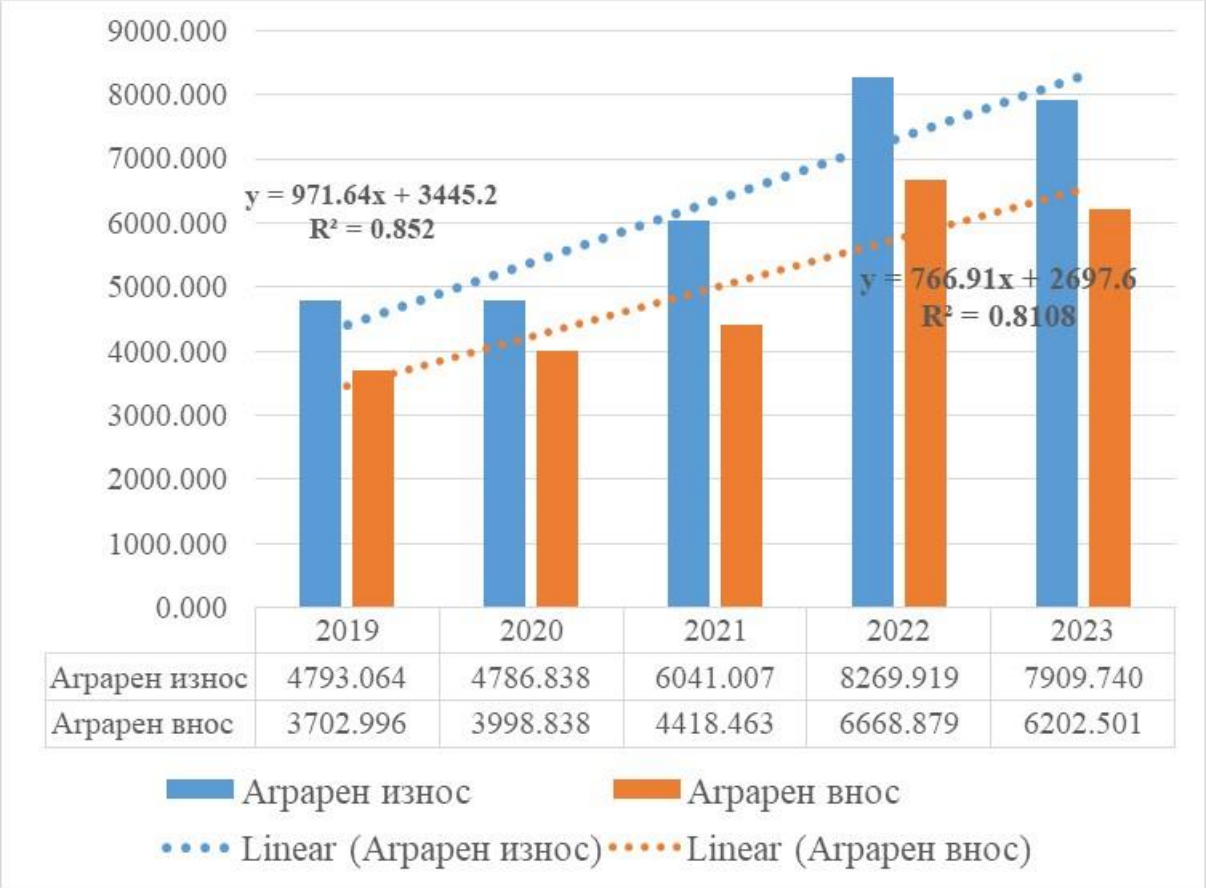
Брутната добавена стойност, създадена от отраслите на националната икономика през 2022 г. възлиза на 149 164 млн. лева (76 266 млн. евро) по текущи цени, отбелязвайки реален ръст от 5,3% спрямо предходната година.

Фигура 1. БДС от отрасъл „Селско, горско и рибно стопанство”, 2019 – 2023 г., млн. евро
Източник: НСИ

Добавената стойност на субектите от аграрния сектор през 2022 г. е в размер на 6 480 млн. лева по текущи цени. В реално изражение тя се свива с 4,4% на годишна база. По икономически сектори, БДС за 2022 г. се разпределя, както следва: Индустрия (включително строителство) – 28,6%; Услуги – 67,0% ; Аграрен сектор (селско, горско и рибно стопанство) – 4,3%.

По данни на НСИ, през първото тримесечие на 2023 г. реалният растеж на БДС общо за икономиката достига 1,4% спрямо съответния период на 2022 г., а през второто тримесечие е 1,1%. По отношение на БДС, формирана от аграрния отрасъл, данните за първите две тримесечия на 2023 г. сочат спад съответно с 1,1% и 0,3% на годишна база. В условия на отворена икономика (Захариев & Димитров, 2015) и активен външно-търговски обмен секторът отчита значителни обеми на внос и износ.

	2019	2020	2021	2022	2023
Аграрен износ	4793.064	4786.838	6041.007	8269.919	7909.740
Аграрен внос	3702.996	3998.838	4418.463	6668.879	6202.501

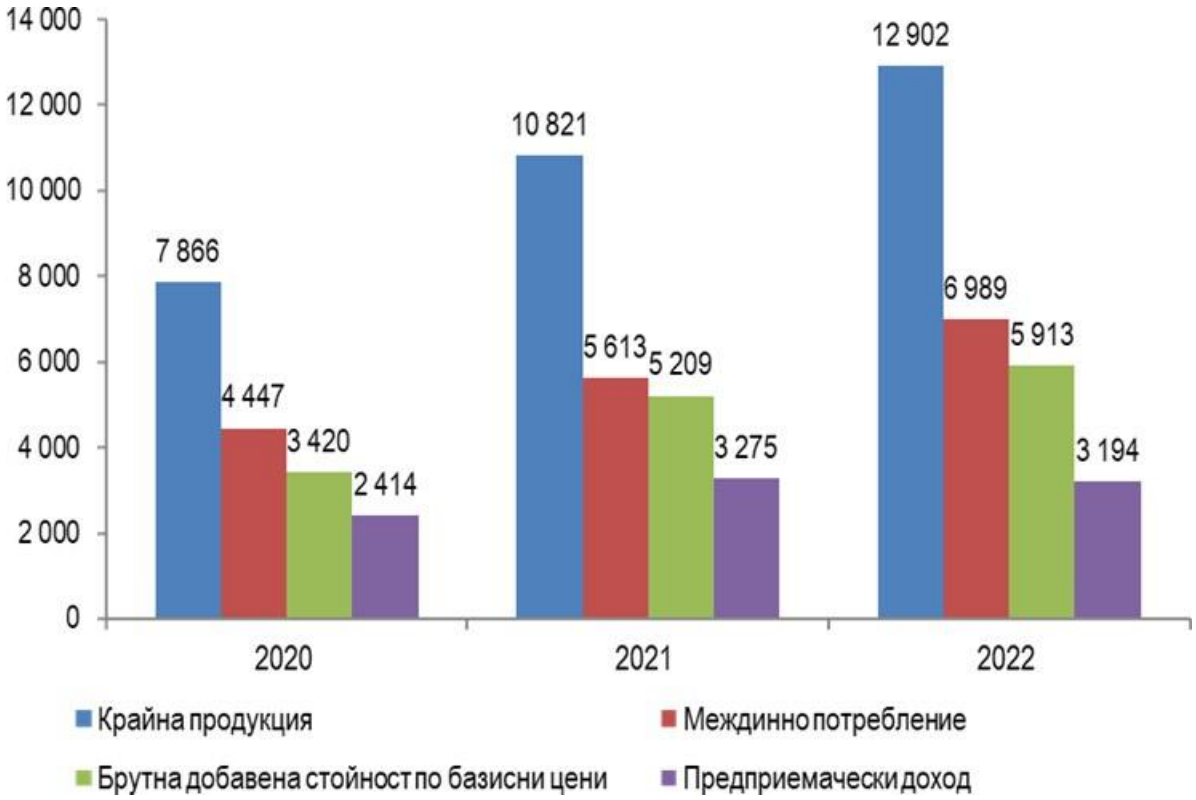
Фигура 2. Аграрен износ и внос за 2019-2023 г. (в млн. Евро)
Източник: Авторски изчисления по данни на МЗХ (МЗХ, 2024)

Всички аналитични и статистически данни потвърждават, че България устойчиво заема мястото на нетен износител на аграрна продукция (Радков & Захариев, 2021). През 2022 г. аграрният стокообмен на България бележи ръст от 42,8% на годишна база в стойностно изражение, достигайки 14 938,8 млн. евро. Това се дължи до голяма степен на необичайно високата инфлация в глобален мащаб, засегнала и аграрния сектор. Експортът на

селскостопански стоки през годината възлиза на 8 269,9 млн. евро, с 36,9% над нивото от 2021 г. При още по-сериозно увеличение на вноса (с 50,9%), традиционно положителното салдо в аграрната търговия на България се свива с 1,3% на годишна база, до 1 601 млн. евро. През 2022 г. аграрният сектор формира 14,5% от общия стокообмен на страната за годината, в т. ч. 17,4% от общия износ и 12,1% от общия внос.

За 2023 г. аграрният стокообмен на България достига 14 112,2 млн. евро. За посочената година се отчита положително салдо при външната търговия за България в размер на 1 707,2 млн. евро. Линията на тренда на експорта на аграрни стоки отчита зависимост от темпор фактора от 85.2% съгласно показателя коефициент на детерминация (Zahariev, 2022). Линията на тренда при вноса на аграрни стоки отчита зависимост от темпор фактора от 81.1% съгласно посочения показател. Бета факторът в уравнението на линейната регресия е с годишно нарастване на експорта на аграрни стоки от 971.64 млн. евро. Бета факторът в уравнението на линейната регресия за импорта на аграрни стоки е с годишно нарастване от 766.91 млн. евро.

Брутната добавена стойност (Brusarski, Zahariev, & Manliev, 2024), създадена в селското стопанство като цяло през 2022 г., е в размер на 5 913,2 млн. лева (по базисни цени), като отбелязва ръст от 13,5% (704,6 млн. лева) на годишна база. За 2022 г. предприемаческият доход в отрасъла възлиза на 3 194,2 млн. лева, с 2,5% под нивото от предходната година.

Фигура 3. Основни икономически показатели за отрасъл Селско стопанство за периода 2020 – 2022 г., млн. лева.

Източник: НСИ

2. Показатели за подсектор „Земеделие“ като основа за развитие на брутната добавена стойност

Използваната земеделска площ (ИЗП) се формира от обработваемата земя, трайните насаждения, разсадници, постоянно затревените площи и семейните градини. През 2022 г. тя е в размер на 5 022 062 ха, което представлява 45,2% от територията на страната. Спрямо предходната година нейният размер отбелязва леко отклонение - 0,5% в посока намаление. В обработваемата земя се включват площите, при които се прилага сеитбооборот, временните ливади с житни и бобови треви, угарите и оранжериите. Не се отчита съществена промяна спрямо предходната година.

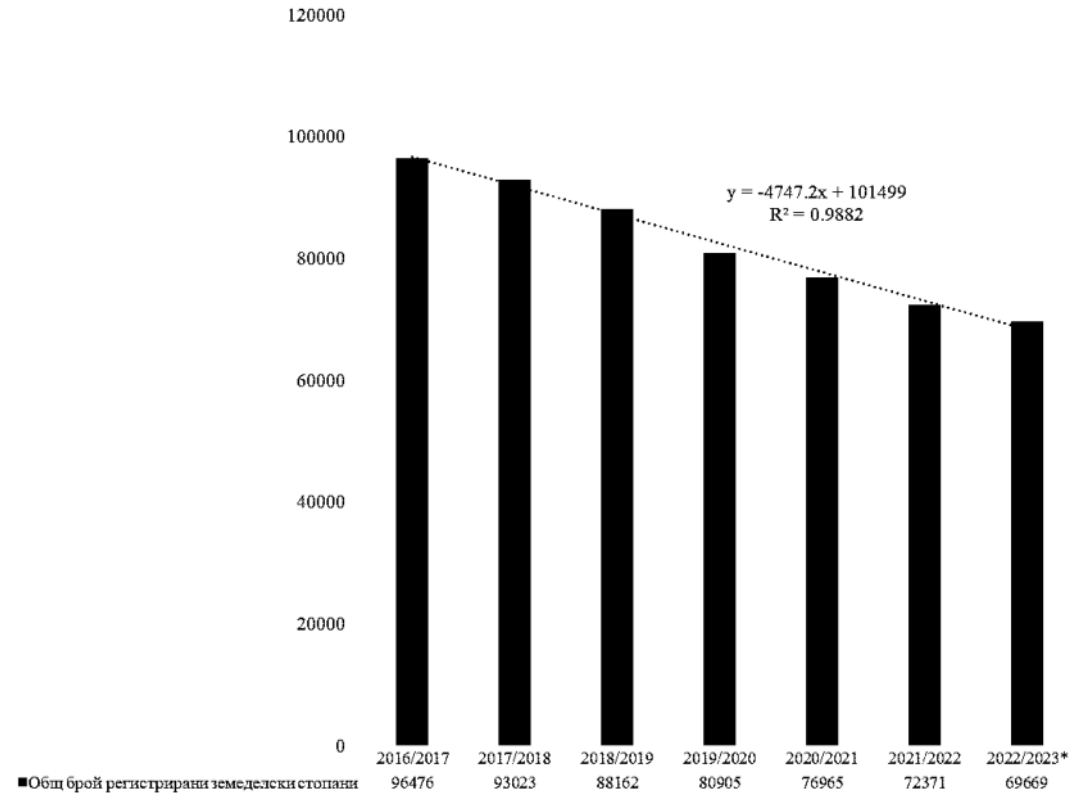
Таблица 1. Обработваема земя, използвана земеделска площ и площ със селскостопанско предназначение за периода 2018 – 2022 г., ха

ЗАЕТОСТ	2018	2019	2020	2021	2022
пшеница	1 237 736	1 250 478	1 203 964	1 247 453	1 207 969
ечемик	115 773	112 264	131 340	139 109	127 270
ръж и тритикале	29 767	28 163	25 875	35 053	31 327
овес	16 886	13 866	11 386	10 421	13 632
царевица	478 354	641 555	642 373	633 735	572 048
други житни	24 641	26 352	22 757	21 903	14 549
слънчоглед	859 910	789 604	888 200	840 185	985 591
тютюн	8 668	4 849	5 440	3 015	3 207
индустриални маслодайни култури	203 397	158 305	120 055	142 838	146 800
други индустриални култури	46 640	57 878	65 209	64 261	48 837
картофи	14 611	11 177	11 524	12 363	10 285
грах, фасул, бакла, леща и други варива	103 445	42 167	24 989	30 584	22 198
пресни зеленчуци	35 483	35 627	25 705	31 015	21 206
едногодишни фуражни култури	18 152	13 859	8 345	8 115	5 940
ливади засети с бобови треви	112 702	117 708	119 134	119 942	104 618
ливади засети с житни треви	5 917	6 625	8 152	7 345	5 010
угар	149 683	149 636	161 565	137 707	132 752
оранжерии	1 606	1 503	1 502	1 704	1 904
ОБРАБОТВАЕМА ЗЕМЯ:	3 463 370	3 461 615	3 477 514	3 486 748	3 455 143
семейни градини	14 836	14 636	14 231	13 728	13 332
овощни насаждения	88 829	90 221	91 339	90 261	83 572
лозя – чиста култура	53 787	53 005	51 356	50 252	47 551
смесени трайни насаждения	8 312	7 813	7 120	6 820	6 310
разсадници	2 100	1 699	1 703	1 709	1 907
Общо трайни насаждения:	153 029	152 738	151 518	149 042	139 341

Постоянно затревени площи и ливади-овощни градини	1 399 041	1 408 481	1 403 988	1 397 079	1 414 246
ИЗПОЛЗВАНА ЗЕМЕДЕЛСКА ПЛОЩ:	**5 030 276**	**5 037 470**	**5 047 252**	**5 046 597**	**5 022 062**
Необработвана земя	195 918	185 455	180 651	180 753	204 026
ПЛОЩ СЪС СЕЛСКОСТОПАНСКО ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ:	**5 226 194**	**5 222 925**	**5 227 902**	**5 227 350**	**5 226 087**

Източник: МЗХ, отдел „Агростатистика”

През 2022 г. обработваемата земя намалява с 0,9% на годишна база, до 3 455 143 ха, което представлява 68,8% от използваната земеделска площ на страната. С овощни насаждения – чиста култура през 2022 г. са заети 83 572 ха - със 7,4% по-малко спрямо предходната година. Като лозя (чиста култура) през 2022 г. се отглеждат върху 47 551 ха, което е с 5,4% по-малко в сравнение с 2021 г.

Фигура 4. Динамика и тенденция на изменение в общия брой регистрирани земеделски стопани в България по стопански години БДС от отрасъл „Селско, горско и рибно стопанство”, 2016/17 0 2022/23 г.
Източник: НСИ

Делът на лозята от използваната земеделска площ на страната е 0,9%.

Недообработваната земя включва както изоставени трайни насаждения, така и обработваема земя, които не са използвани за земеделско

производство повече от пет години, но експлоатационното им възстановяване е възможно с минимални средства. През 2022 г. недообработваните земи се увеличават с 12,9% спрямо предходната година, като заемат 204 026 ха или около 1,8% от площта на страната.

Регистърът на земеделските стопани съгласно Наредба № 3 от 1999 г. служи за набиране на информация за земеделските стопани и за дейността им, с цел подпомагане на земеделието и развитието на селските райони. Дейността по поддържане на регистъра на земеделските стопани обхваща регистрация на нови земеделски стопани, пререгистрация и актуализиране на данните за вече регистрирани такива, както и отписване на земеделски стопани при прекратяване на дейността им. През 2021/2022 стопанска година общият брой на регистрираните земеделските стопани е 72 371, а към м. юни 2023 г. – 69 669, като срокът за регистрация на нови земеделски стопани през 2022/2023 стопанска година е до 30.09.2023 г.

Изведената линия на тренда (вж. Фигура 4) показва устойчива тенденция на ежегодно намаление на броя на регистрираните земеделски стопани с 4724 икономически оператори. Причините за този негативен тренд могат да се търсят в две насоки; окрупняване на земеделските стопанства с паралелен фалит на икономически най-неустойчивите от тях. Последното определено води и до свиване на броя на данъчно задължените лица (Брусарски, Захариев, & Манлиев, 2015) в сектора и често създава в регистрите на НАП отворени партиди за последващи ревизии и установяване фактите и обстоятелствата за отписване на земеделския производител от националния регистър в отрасъл „Селско, горско и рибно стопанство”

Заключение

Направеното изследване потвърди тенденциите за нарастване на приноса в създаването на Брутна добавена стойност от аграрния сектор в България. Добавената стойност на субектите от аграрния сектор през 2022 г. е в размер на 6 480 млн. лева по текущи цени. За 2022 г. предприемаческият доход в отрасъла възлиза на 3 194,2 млн. лева, с 2,5% под нивото от предходната година. През 2022 г. аграрният стокообмен на България бележи ръст от 42,8% на годишна база в стойностно изражение, достигайки 14 938,8 млн. евро. За 2023 г. аграрният стокообмен на България достига 14 112,2 млн. евро. За посочената година се отчита положително салдо при външната търговия за България в размер на 1 707,2 млн. евро. Линията на тренда на експорта на аграрни стоки отчита зависимост от темпор фактора от 85.2% съгласно показателя коефициент на детерминация. Линията на тренда при вноса на аграрни стоки отчита зависимост от темпор фактора от 81.1%. Бета факторът в уравнението на линейната регресия е с годишно нарастване на експорта на аграрни стоки от 971.64 млн. евро. Бета факторът в регресионното уравнение за импорта на аграрни стоки е с годишно нарастване от 766.91 млн. евро. За периода по време и след пандемията (2020-2022 г.) и

четирите наблюдавани икономически показателя за развитие на аграрния сектор – крайна продукция, междинно потребление, брутна добавена стойност по базисни цени и предприемачески доход – бележат значително нарастване, което логично води и до увеличаване данъчната основа и приходна база от оборотни и подоходни данъци. През 2022 г. обработваемата земя намалява с 0,9% на годишна база, до 3 455 143 ха, което представлява 68,8% от използваната земеделска площ на страната. С овощни насаждения – чиста култура през 2022 г. са заети 83 572 ха, което е със 7,4% по-малко спрямо предходната година и представлява 1,7% от използваната земеделска площ в България. Като лозя (чиста култура) през 2022 г. се отглеждат върху 47 551 ха, което е с 5,4% по-малко в сравнение с 2021 г. Изведената линия на тренда показва устойчива тенденция на ежегодно намаление на броя на регистрираните земеделски стопани с 4724 икономически оператори. Причините за този негативен тренд могат да се търсят в две насоки; окрупняване на земеделските стопанства с паралелен фалит на икономически най-неустойчивите от тях. Последното води до редукция в броя на данъчно задължените лица и откриване на партиди в регистрите на НАП за последващи ревизии поради дерегистрация на юридическото лице.

Използвани източници

Brusarski, R., Zahariev, A., & Manliev, G. (2024). *Introduction to Finance (Financial Theory).* Svishtov: Tsenov Academic Publishing House.

Zahariev, A. (2022). *Financial Analysis.* Svishtov: AI "Tsenov". Извлечено от https://www.researchgate.net/publication/365793801

Брусарски, Р., Захариев, А., & Манлиев, Г. (2015). *Финансова теория.* В. Търново: ФАБЕР.

Захариев, А., & Димитров, Д. (2015). За ефективната фискална политика в отворената икономика на ЕС. *Годишник, СА "Д. А. Ценов", 68*(1), 7-44. Извлечено от https://www.researchgate.net/publication/298833162

Лилова, Р., Захариев, А., Кръстев, Л. и колектив. (2021). *Въведение във финансите.* Свищов: АИ "Ценов". Извлечено от https://www.researchgate.net/publication/350354290

МЗХ. (2 10 2024 г.). *Аграрна търговия на България - 2023 г.* Извлечено от МЗХ: https://bit.ly/3YogWmV

Радков, Р., & Захариев, А. (2021). *Международни финанси.* Свищов: АИ "Ценов". Извлечено от www.researchgate.net/publication/349645262